

HISTORIAKÄVELY

KEITELEEN

KIRKONKYLÄSSÄ

Pysähdys 1: kirjaston ja koulujen välinen alue, ns. Koulun kieppi KIRJASTO JA KOULUT

Kirjastotalo

Rakennettu 1984

Suunnittelu: Arkkitehtitoimisto Kaj Michael

Taloon kuuluva kirjastoauton talli muutettiin 2010 näyttelytilaksi ja sai nimen Talligalleria. Siellä järjestetään näyttelyjä ja yleisötilaisuuksia.

Vuodesta 2016 lähtien kirjastoa voi tiettyinä aikoina käyttää myös omatoimikirjastona, sisään pääsee kirjastokortilla ja numerokoodilla.

Historia: Kirjastolaitos Keiteleelle on perustettu 2.11.1881. Kirjasto toimi seurakunnan papin asunnossa. Lainausta oli maksullista, ja kerralla sai lainata 3 kirjaa. 1888 kirjasto siirrettiin Nilakka-järven rantaan rakennetulle kansakoululle, 1925 kunnantalolle, 1955 uudelle kansakoululle (iso kivirakennus vasemmalla).

Tarinat Kirjastoauton sijainti samassa kiinteistössä tuotti tietenkin pakokaasun hajua. Pahempaa oli, että kun kirjastoautotoiminta 2000-luvulla päättyi, tallissa säilytettiin ajoneuvoa, jonka avulla oli tiivistetty kompostikenttää. Sieltä levisi tuoksut mm. kahvihuoneeseen.

Ylempänä oleva, vaaleaksi rapattu koulutalo

Rakennettu 1955 kirkonkylän kansakouluksi.

Kunnallinen keskikoulu alkoi samoissa tiloissa 1960.

Nykyisin rakennuksessa toimii esiopetus ja Nilakan yhtenäiskoulun alaluokat.

2014 rakennettiin lisäsiipi, jossa toimii kunnan keskuskeittiö.

Pienempi rakennus koulun pihapiirissä

Rakennettu 1955 opettajien asuintaloksi, jossa valtaosa opettajista asui.

Nykyisin kunnan vuokratalona. Kellarissa sijaitsee Keiteleen kunnan kotiseutuarkisto.

Tiilinen koulu alempana

Rakennettu 1969.

Rakennuksessa toimi kunnallinen keskikoulu, myöhemmin peruskoulun yläaste.

Peruskorjaus vuosien 1998-1999 aikana. Silloin rakennettiin lisäosa, jossa on liikuntahalli (vaalea osa) sekä yhdyssilta koulujen välille.

Talossa opiskelevat Nilakan koulun yläluokat. Liikuntahallia käytetään monipuolisesti liikunta- ja juhlatilana. Talossa on myös nuorisotilat sekä aamu- ja iltapäivätoiminta 1-2-luokkalaisille.

Historia Ensimmäinen kirkonkylän kansakoulu oli puinen rakennus Nilakan rannalla. Kun uusi kansakoulu valmistui, kunnassa oli vielä 11 toimivaa kyläkoulua. Nykyisin Nilakan yhtenäiskoulu on kunnan ainoa perusopetuksen yksikkö.

Tarinat: 1955 valmistuneessa koulurakennuksessa oli mukavuus, jota ei monessa kodissa eikä julkisessa rakennuksessaakaan ollut: vesivessat. Kunnan vesihuollossa oli kuitenkin huoli veden riittämisestä, ja niinpä oppilaat saivat ohjeen, että pienemmän tarpeen takia ei vessaa pidä vetää. Muutenkin tyyli poikkesi nykyisestä: Vessakoppeja ei ollut, vain sivuseinillä toisistaan erotetut pytyt. Tyttöjen vessassa oli kuitenkin yksi umpikoppi.

MATKAN VARRELLA

Seuraava etappi on hautausmaalla: kuljetaan kulmaportista / portin vierestä; alareunaa suoraan parikymmentä metriä, haapojen kohdalta ylös Kerästen sukuhaudalle.

Pauli Paanasen koti oli Kirkkotien ja Lepolantien kulmassa. Talossa asuvat edelleen Paanasen leski ja tyttären perhe. Paananen (1920 - 2015) oli paikkakunnalla hyvin tunnettu puuseppä ja puutaiteilija sekä Keiteleen kotiseutuyhdistyksen, Keitele-Seuran edeltäjän, pitkäaikainen aktiivijäsen.

Historia

Pauli Paanasen tekemiä puuveistoksia ja käyttöesineitä on monissa kodeissa ja julkisissa rakennuksissa. Mm. kunnantalolla on reliefi "Keiteleen kummisedistä", joiden toiminnasta alkoi kunnan teollistuminen. Paananen käytti usein töihinsä pieniä katajakiekkoja, joista hänen työnsä saattaa tunnistaa.

Tarinat

Paanasella oli pihassa verstaas, jossa hän rakensi ikkunoita ja ovia, myöhemmin pelkäänsä taide- koriste- ja käyttöesineitä. Verstaas paloi muutamaa päivää ennen Paulin kuolemaa hänen ollessaan sairaalassa. Hänelle ei kerrottu verstaan palosta.

Pysähdys 2: Kerästen sukuhauta

ANTTI KERÄNEN, KEITELEEN ELOONHERÄTTÄJÄ

Antti (Anders) Keränen (1835 -1901)

Maanviljelijä ja yhteiskunnallinen vaikuttaja, seurakunnan esimies
Syntyi Pielaveden Sulkavalla. Tuli kotivävyksi Vuonamon Salmelaan, joka sekin oli tuohon aikaan Pielavettä.

Salmelan eli Salmen talo on edelleen olemassa, päärakennus sijaitsee lähellä Vuonamon salmen siltaa, tien oikealla puolella. Rakennuksen vanhin osa, iso tupa, on ensimmäisen Antin ajoilta. Samaa Kerästen sukua asuu edelleen talossa ja sen ympäristössä, mm. Kuljetusliike Keränen Oy.

Keiteleen kirkon kelloista vanhempi hankittiin 1876, jolloin kirkko valmistui. Tämän kellon kyljissä on vaskeen valettuna valmistajan nimen ja vuosiluvun lisäksi kaksi tekstiä. Toisella puolella lukee: *Heilu kello Keiteleessä/Herrallemme kunniaksi. Kutsu kansaa kirkkohomme/Herran sanaa kuulemaan.* Ja toisella puolella: *Keiteleen kirkon rakennus alkoi 8.10.1875 seurakunnan esimies Antti Keräsen toimesta.*

Jälkimmäinen teksti herätti paheksuntaa. Katsottiin, että Keränen otti itselleen liikaa kunniaa. Kuitenkaan ilman Antti Kerästä tuskin olisi olemassa Keiteleen kirkkoa, seurakuntaa tai kuntaakaan.

Kirkkoon on hankittu toinen, pienempi kirkonkello vuonna 2000. Sen kyljessä on kirkkoherra Oiva Malisen laatimat sanat: *Kokoon kutsun, matkaan lähetän, Ilot ja surut ilmoittaen Jumalan kunniaa julistan.*

Antti Keräsellä oli hyvä luku-, kirjoitus- ja laskutaito, jolla oli kysyntää, kun piti suunnitella yhteisiä asioita ja laatia asiakirjoja. Tuohon aikaanhan kouluun pääseminen ei ollut itsestään selvää, eikä Antti Keränenkään ei maatoilta joutanut kouluun, mutta opiskeli yksin iltaisin, joskus myös toisten nuorten kanssa jonkun kyläläisen avustamana. Hän oppi myös soitto- ja laulutaitoa niin, että pystyi tarvittaessa toimimaan kanttorina.

Hän oli käsistään kätevä ja osasi mm. rakentaa kanteleita. Häntä kuvataan myös herkäksi ihmiseksi ja hyväksi perheenisäksi.

Viimeksi mainitussa tehtävässä tarvittavia taitoja Keränen tarvitsi myös Keiteleen seurakunnan ja kunnan syntyprosessissa, niin riittävä ja välillä epätoivoiselta näyttävä se oli. Riideltiin siitä, perustetaanko uusi seurakunta, mitkä kylät tulisivat mukaan, riideltiin kirkon paikasta, papin puustellin eli virkatalon ostamisesta ja sen rakennusten rahoittamisesta. Yksimielisiä oltiin vain siitä, että matka Pielavedelle kirkkoon ja kirkonkylään oli liian pitkä ja vaikea. Keräsen neuvottelutaidot olivat kovalla koetuksella. Kuitenkin seurakunta perustettiin 1871, kirkko rakennettiin Keitele-nimisestä maatilasta lohkotulle tontille 1876 ja 1879 perustettiin Keiteleen kunta.

Kun Antti Keränen 1901 kuoli, häntä jäätettiin kaipaamaan. Metalliseen hautaristiin kiinnitetyssä kuparilaatassa on vuonamolaisen Johan Saastamoisen kirjoittama muistoruno: *Jo hautansa aukes./Jo peittävi seppoa santa./Käs raution raukes,/ja surren huokuvi ranta kun kuusien alla hän uinuu.*

Toisessa laatassa on sanat: *Keiteleen kunnallisen elämän eloonherättäjälle Antti Keräselle kiitollisilta keiteleläisiltä*

Pysähdys 3: Kirkon portti

PYHÄ KIVI, KIRKKO, SEURAKUNTATALO

Kirkko

Kirkon rakennus alkoi 8.10.1876, kuten Pyhä kivi kertoo. Kirkon pääoven yläpuolella on teksti: *Tämä Herran huone rakennettiin 1876 keisari Alexander II:sen aikana.*

Suunnittelija: arkkitehti Wolmar Westling, rakennuttaja haapajärveläinen Mikko Karjalahti.

Karjalahti on rakennuttanut monia muitakin kirkkoja, mm. Viitasaaren, Vesannon ja Pielaveden kirkot.

Historia

Karjalahdelle luvattiin töihin 80 miestä koko talveksi.

Suurin osa rakennusväestä oli talkoolaisia. Hirret saatiin lahjoituksina seurakuntalaisten metsistä. Äimetty-järven rannalla oli paja, jossa taottiin metalliosat. Vuonamon Raatikkalassa sahattiin ovet, ikkunalaudat ja lattiapalkit, Aholassa väännettiin vitsakset hirsien ja kivijalkakivien nostamista varten. Kirkko on vihitty 17.12.1876, mutta jo syyskuussa on pidetty jumalanpalvelus ja kirkkomaan siunaaminen.

Puilla lämmitettävät kamiinat saatiin 1928, ensimmäinen peruskorjaus 1938, sähköt 1949.

1966 tehtiin perusteellinen sisäremontti, jolloin mm. penkkejä levennettiin. 1987 lisättiin lämmöneristystä ja tehtiin WC.

Nykyinen alttaritaulu on vuodelta 1938. Se on taidemaalari Ilmari Heinosen (1897-1968). Sen lahjoitti seurakunnalle maanviljelijä Heikki Jauhainen puolisonsa Liinun kanssa.

Sitä ennen alttaritauluna oli haapajärveläisen A. Honkosen maalaama yksinkertaisempi ristitaulu ja tämän jälkeen keiteleläisen Mauno Paanasen tekemä puinen krusifiksi, joka on nykyisin seurakuntatalossa.

Kiviaidan vanhempi osa, jonka yhtenä kivenä Pyhä kivi on, on rakennettu 1881.

Toisen osan, hautausmaan rajalla, ovat toteuttaneet Vilho Ikäläinen ja Antti Savolainen vuonna 2006.

Seurakuntatalo

Rakennettu 1973. Suunnittelija: arkkitehti Kaj Michael. Peruskorjaus vuosina 1982-83. Tällöin rakennettiin laajennusosa, johon tuli toinen sali ja virastotilat sekä pohjakerrokseen tiloja mm. lapsille ja nuorille.

Historia

Ennen nykyistä taloa seurakuntatalona palveli pappilan pihapiirissä ollut Väentupa, entinen pappilan tilanhoitajan asunto, joka remontoitiin tarkoitukseen 1962. Seurakunnan toimintoja talossa pidettiin tosin jonkin verran jo tilanhoitajan asuessa. Ainakin rippikoulua pidettiin, ja Isossa tuvassa pidettiin myös pyhäkoululaisten joulujuhlat joskus 1950-luvulla.

Pysähdys 4 Polkujen risteys kirkkopihan ja hautausmaan rajalla LIEKKI-PATSAS, SOTIEN MUISTOMERKIT, ROVASTI SNELLMANIN HAUTA

Liekki-patsas

Hankittu 1990-luvun alussa, veistänyt Kaavin kivi, suunnitellut Marita Mielonen Rahoittajana seurakunnan ohella Lions Club Keitele.

Patsaan äärellä voi käydä muistamassa muualle haudattuja. Alaosassa on taso kukkia ja kynttilöitä varten. Patsaaseen on kaiverrettu sanat: *“Liekkejä on monta, valo on yksi, hän on Jeesus Kristus.”*

Karjalaan jääneiden muistomerkki

Karjalaiset ry on hankkinut patsaan vuonna 1973. Suunnittelija Ilmari Wirkkala.

Sotien muistomerkit ja hautojen muistokivet

Talvi- ja jatkosodan uhrien hautausmaalla on 186 keiteleläisen sankarivainajan muistokivet. Ne on hankittu 1948. Joitakin on siunattu kentälle jääneinä, ja kun viime vuosikymmeninä vainajia on voinut etsiä sota-alueelta, kolmen vainajien jäänteet on löydetty ja haudattu tänne. Muistopatsas on hankittu 1966. Suunnittelija Ilmari Wirkkala.

Vuoden 1918 sodan uhrien muistomerkkin läheisyyteen on haudattu 9 veljessodan uhria.

Rovasti Snellmanin hauta (ristikivi käytävän toisella puolella)

Oskar Wilhelm Snellman tuli Keiteleelle 1893. Hän oli ensimmäinen vakinaisessa kirkkoherran virassa palvellut pappi. Hän kuoli sydänsairauteen 56-vuotiaana 1911.

Historia

Ennen Snellmania ei ketään voitu nimittää vakinaiseen kirkkoherran virkaan (eikä siis myöskään saavuttaa rovastin arvonimeä), sillä vasta 1880 saatiin hankituksi riittävän iso tila, Keitele, papin puustelliksi, ja sen rakennuksista viimeinen, pappilan päärakennus, valmistui 1890. Siihen muutti ensimmäiseksi vt. kirkkoherra Rossander Vuonamon Kaivomäeltä, joka oli toiminut väliaikaisena puustellina vuodesta 1877. Kaivomäki oli liian pieni tila ja hankalan matkan takana. Keiteleelle on haudattu toinenkin täällä pal-

vellut pappi, lääninrovasti Aksel Anton Lindegrén. Hänen hautansa on Äimetytyn hautausmaalla, jota sanotaan Uudeksi hautausmaaksi, vaikka se otettiin käyttöön jo 1913. Opettaja Lasse Laukkanen, jonka monet vielä muistavat, oli Lindegrénin tyttärenpoika.

Tarinat

- Pappi Malmgrén lähti kerran soutamalla kirkkoon Kaivomäeltä, mutta vene jäi kiinni kiveen Pajuluodon länsipuolella. Pappi joutui nytkyttelemään kauan venettä irti, ja kirkkoväki kerkesi jo odotella pappiaan. Kiveä ruvettiin sanomaan Pa-pinkiveksi. (Lähde: Vellamo Paananen: Keiteleen kirkko 100 v.)
- 1950-luvulla kerrottiin, että joku oli nähnyt enkelin rovasti Snellmanin hautakiven päällä.

Siirrytään seuraavaksi muutaman askeleen päähän Raatikaisten sukuhaudalle

Pysähdys 5 Raatikaisten sukuhauta WELLAMO PAANANEN, KOTISEUTUNEUVOS

Aura Wellamo (Vellamo) Paananen, ent. Saastamoinen, o.s. Raatikainen(1914 -2000)

Kirjailija, Pielavesi-Keitele -lehden toimittaja, Keiteleen Sotainvalidit ry:n sihteeri, 1900-luvun lopulla toimineen Keiteleen kotiseutuyhdistyksen pitkäaikainen puheenjohtaja, myöhemmin sihteeri. Vielä nykyäänkin, jos joku keiteleläinen kertoo toiselle Vellamosta, tavallisella tai tuplaveellä, mainitsematta sukunimeä, se toinen keiteleläinen oitis ymmärtää, kenestä on kyse. Wellamo sai kotiseutuneuvoksen arvonimen 1990. Savon Sanomien miestoimittajat valitsivat hänet Savonmuuan Hilimaksi 1998.

Vuonna 1980 Keiteleellä kerrottiin ihmeissään: “Vellamo on kirjottanna kirjan.” *Sävel ja sommelo* kertoo Wellamon isän, maanviljelijä ja kansanmuusikko Optatus Raatikaisen lapsuudesta Vuonamon Raatikkalassa. Siinä on myös paljon arvokasta kansatieteellistä tietoa entisajan asumisesta ja elämästä sekä tarinoita Keiteleen ihmisistä. Lisää kirjoja ilmestyi: *Sävel ja sommelo II* sisältää myös perinne- ja tarina-ainesta, *Rytkypolkasta ilta-virteen* kertoo keiteleläisen musiikin historiaa, *Keiteleeltä Iisvedelle* (toim. Esko Pakkanen) käsittelee laivaliikennettä, *Sävelten mailta* kertoo Vesannon musiikkielämästä, *Lot-tana lippusiimassa* sekä runokirja *Ruhjovan jyrän alla* käsittelevät sota-aikaa. Viimeisenä ilmestyi runokirja *Tulilintu*. Lisäksi Wellamo on ollut mukana lukuisten muiden teosten synnyssä, ja häneltä jäi myös julkaisematonta aineistoa.

Pielavesi-Keitele -lehden toimittajana Wellamo toimi 16 vuotta. Hän kirjoitti myös muihin lehtiin. Sotainvalidien sihteerinä hän teki 31 vuoden työrupeaman järjestelemässä jäsenten korvausasioita. Hänen aikanaan myös perustettiin sotainvalidien baari Veljestupa.

Wellamo Paananen oli voimakas persoona, joka ei kaihtanut sanoa mielipiteitään suoraan, tarvittaessa terävästikin. Mutta hän oli myös oikeamielinen, lämmin ja elämää syvästi ymmärtävä ihminen. Hänen tyttärensä Salme Jalovaara piti äidistään kansalaisopistossa esitelmän, jossa hän kiteytti Wellamon persoonan näin: “*Kuitenkin hän tunsi itsensä lepakoksi lintujen joukossa, lepakoiden joukossa linnuksi, ja viime vuosinaan hän näki itsensä jonkinlaisena kylähulluna eikä ollut siitä lainkaan pahoillaan.*”

Historia

Wellamo oli myös lotta, mistä kertoo hautakiveen kiinnitetty lottatunnus. Hän toimi 1920- ja 1930-luvun vaihteessa pikkulottana kotikunnassaan Pielavedellä ja palveli jatkosodan aikaan Pohjois-Suomessa, missä hänen miehensä Erkki Saastamoinen oli rajavartijana. Erkki haavoittui Sallassa ja kuoli sotasairaalassa kevättalvella 1942. Perheessä oli tuolloin 2-vuotias Salme-tytär. Poika Ilpo syntyi heinäkuussa isänsä kuoleman jälkeen.

Sodan jälkeen Wellamo perheineen muutti Keiteleelle ja avioitui Matti Paanasen kanssa. Perhe kasvoi vielä Ilkka-pojalla. Perhe hankki kodikseen kellonsoittajan talonakin tunnetun Lintuharjun. Nykyisin siellä on muut asukkaat, mutta Lintuharju on vieläkin ulkoapäin vanhassa asussaan nykyisen Pielavedentien varrella.

Monipuolisesti lahjakas Wellamo osasi myös säveltää. Hän on säveltänyt ainakin Kesätunnelma-nimisen laulun itse kirjoittamaansa runoon, joka on miehen kuoleman ja lapsen syntymän vuodelta 1942 sekä Iitalaulun Kalervo Hortamon runoon. (Hortamo oli runoilija ja Keiteleen Pahkamäen koulun opettaja noin v.1940-1960.)

Wellamon ja Erkki Saastamoisen tytär Salme Jalovaara teki pitkän työuran Keiteleen keski- sittemmin peruskoulun kieltenopettajana ja rehtorina. Poika Ilpo Saastamoinen on muusikko, jonka tuotannossa on paljon kansanperinteen aineksia. Hänen teostaan Karhunpeijaiset esitettiin Pielavedellä 1980-luvulla, ja se sai suuren suosion.

Sukuhaudassa äärimmäisenä kirkon puolella lepää Wellamon isoisä Matti Raatikainen, joka kuoli sonnin puskentaan Optatus-pojan ollessa 9-vuotias. Isoäiti Lotta on haudattu tähän hautausmaahan jonnekin muuanne, mutta hänen nimensä on kaiverrettu Wellamon kanssa samaan kiveen. Wellamon isä ja äiti on myös haudattu tänne, veljet Arvo, Jouko ja Tenho, Joukon vaimo ja poika sekä sisar Valma Huuskonen ja hänen miehensä. Tenho Raatikainen oli monille tuttu, sillä hän oli opettaja ja valmensi myös nuoria urheilijoita. Muun muassa pielavetinen keihäänheittäjä Antti Ruuskanen on ollut Tenhon keihäsopissa.

Pysähdys 6 Kirkkotien mutka

YLÄ-MUTKALA, ÄIMETTY, ALUEEN ASUTUSHISTORIAA

Ylä-Mutkala

Ylä-Mutkala on sodanjälkeisen ajan tyypitalo, ns. rintamamiestalo. Sodanjälkeisinä vuosina niitä rakennettiin paljon kaikkialle Suomeen. Asuntoja tarvittiin ennen kaikkea Karjalasta tulleelle siirtoväelle ja sodasta palanneille rintamamiehille ja heidän perheilleen. Ylä-Mutkalassa on säilynyt hyvin rintamamiestalon tyypilliset piirteet. Tälle alueelle, nykyisen Kirkkotien varrelle, rakennettiin 11 rintamamiestaloa.

Äimetty

Mäen alla näkyy tasaista maata. Se on entistä järven pohjaa. Äimetty-järvi kuivattiin 1940- ja 1950-luvun vaihteessa. Näin saatiin alueen uusille asukkaille peltoa ja laidunmaata. Kaikilla perheillä, lukuun ottamatta tien alussa asunutta Paanasen perhettä, oli navetta ja siellä lehmä tai pari.

Tarinat

Hilkka Nousiainen (o.s. Laitinen, s.1940) muistaa, kuinka äideillä oli tapana laidunkautena mennä yhdessä lypsylle yhteislaitumelle, joka sijaitsi tästä noin kilometrin päässä nykyisen vedenpuhdistamon paikkeilla. Laitisen perhe asui tien alkupäässä Paanasesta seuraavassa talossa, ja niinpä Bertta-äiti lähti ensimmäisenä liikkeelle maitokärryineen, johon oli lastattu lypsyssä tarvittavat välineet ja astiat. Toiset varustautuivat kärryineen tien varteen ja liittyivät kukin kotinsa kohdalta seuraan. Näin lopulta kymmenhenkiseksi kasvanut seurue kulki lypsypaikalle. Lypsy sujui rattoisasti yhtä aikaa, ja lehmät sekä emännät olivat tyytyväisiä. Muutenkin elämä oli yhteisöllistä, ja usein kokoonnuttiin joukolla jonkun kotiin kahvittelemaan.

MATKAN VARRELLA

Jatketaan matkaa eteenpäin ja käännytään vasemmalle Sairaalatielle. Vasemmalla mäen päällä on kaksi 2010-luvulla rakennettua taloa. Suuremmassa talossa on eläinlääkärin vastaanotto, joka siirtyi sinne 2013. Pienemmässä talossa aloitti pesula 2020.

Mäkeä alas mentäessä vasemmalle jää terveysasema, joka esitellään seuraavassa pysähdyspaikassa Meijerin pihassa. Sinne kuljetaan kappale Pikonmäentietä ja käännytään oikealle Wanhalle meijerintielle.

Pysähdys 7 Wanhan Meijerin piha

MEIJERI, TERVEYSASEMA, TYÖVÄENTALO

Meijeri, nykyiseltä nimeltään Wanha Meijeri

Julkisivulla näkyy rakennusvuosi 1909. Rakennus valmistui seuraavana vuonna. Rakennuksessa toimi meijerin lisäksi mylly, jonka tilat olivat Pikonmäentien puoleisessa päässä. Keiteleen Osuusmeijeri sulautui 1950-luvun lopulla Säviältä käsin toimineeseen Pielaveden Seudun Osuusmeijeriin. Tällöin osa toiminnoista siirtyi Säviälle. Meijeri- ja myllytoiminta jatkui kuitenkin Keiteleellä vuoteen 1970. Talo siirtyi kunnan omistukseen 1973. Se muunnettiin teollisuuskiinteistöksi, ja siinä toimi useita yrityksiä. Kiinteistössä olleita asuintiloja käytettiin vuoteen 1987 saakka.

1990-luvun alussa rakennus jäi käyttämättömäksi ja maapohjan omistava rakennusliike uhkasi purkaa sen ja rakentaa tilalle rivitalon. Rakennus kuitenkin suojeltiin. Kunnanvaltuutettu Sirpa Tynin aloitteesta meijeri päätettiin kunnostaa. Yhteistyökumppaniksi saatiin Pohjois-Savon ympäristökeskus. Huonokuntoinen järvenpuoleinen pääty purettiin, ja rakennukseen valmistui 1998 vajaakuntoisten päivätoimintakeskus. Wanhalla Meijerillä valmistetaan erilaisia käsitöitä, ja siellä on myös oma myymälä. Taloa voi myös vuokrata juhlien ja muiden tilaisuuksien pitopaikaksi.

Historia

Meijeritoimintaa on ollut Keiteleellä 1880-luvulta lähtien. Siihen innosti ennen kaikkea mahdollisuus viedä voita ulkomaille. Ensimmäiset meijerit olivat Vuonamon taloissa: Laitilassa, Aholassa, Kuonalla ja järven toisella rannalla Lehdolla. Kirkonkylään perustettiin meijeri sitä varten ostettuun kiinteistöön 1895. Se toimi vuoteen 1903 saakka.

Keiteleen Osuusmeijeri perustettiin Kuonalla 1901. Myös Pohjois-Keiteleellä alkoi meijeritoiminta. Tossavanlahden Osuusmeijeri perustettiin 1902. Tossavanlahden meijeri liittyi Säviän Osuusmeijeriin elokuussa 1981. Parin kuukauden päästä meijeri- ja myllytoiminta Tossavanlahdessa loppui.

Terveysasema

Nykyinen Keiteleen terveysaseman rakennus on valmistunut 1989. Siinä on vuodepaikkojen ja lääkärin vastaanoton lisäksi röntgen, laboratorio, neuvola, hammashoitola ja fysioterapian tilat. Rakennus on kolmas sairaalarakennus samalla paikalla.

Ensimmäisen sairaalan rakennusvuosi ei ole tiedossa. Heinäkuussa 1947 tuo ensimmäinen sairaala paloi. Potilaat ja osa irtaimistoa saatiin pelastettua, mutta sairaalan asiakirjat tuhoutuivat. Uuden sairaalan rakentamiseksi järjestetty hirsikeräys tuotti 158 tukkipuuta. Se valmistui 1949. Se oli 15-paikkainen, ja se oli käytössä vuoteen 1988, jolloin se purettiin.

Sairaalan purkua vauhditti se, että rakennuksen kuistille kaatui myrskyssä mänty, joka oli vaurioitunut vuosikymmeniä aiemmin ensimmäisen sairaalan palossa. Tuosta puusta taiteilija ja maanviljelijä Veikko Saastamoinen teki Hoivaa ja Hoitoa -nimiset veistokset, jotka ovat esillä nykyisen sairaalan aulassa.

Historia

Ennen kuin Keiteleelle saatiin varsinainen sairaala, sairaita hoidettiin Notkola-nimisessä talossa, joka sijaitsi suunnilleen nykyisen seurakuntatalon paikalla. Diakonissa asui talossa ja hoiti sairaita. Ensimmäinen kunnanlääkäri saatiin 1929, ja hänkin asui aluksi Notkolassa, kunnes Lääkärintalo seuraavana vuonna valmistui. Notkolan muutamat sairaspaiikat eivät kuitenkaan aina riittäneet. Silloin, kun esiintyi pahoja kulkutauteja, jouduttiin perustamaan väliaikaisia kulkutautisairaaloita. Sellainen oli mm. Työväentalolla.

Tarinat

Sairaalan palon syttyessä joukko nuorukaisia oli urheilukentällä, joka oli suunnilleen nykyisen S-marketin paikalla. Joku juoksi kiireesti kentälle ja huusi: ”Saeraala pallaa!”, jolloin pojat lähtivät auttamaan. Letkuja ei ollut tai ainakaan ne eivät toimineet, joten rakennettiin sankoketju järven rannasta palopaikalle, ja niin saatiin sammutusvettä. Tämän kertoi Mirja Pasanen, jonka tuleva ensimmäinen aviomies Arvi Koskinen lähti kentältä sammutustöihin.

Työväentalo

Työväenyhdistys alkoi rakentaa nykyistä Työväentaloa keväällä 1941, mutta saman vuoden kesällä alkaneen jatkosodan vuoksi se jäi kesken ja valmistui 1947. Talossa on sali jossa on näyttämö, sekä keittiö- ja kahviotilat.

Työväentalossa pidettiin tansseja ja iltamia, jotka olivat hyvin suosittuja. Urheiluseura Keiteleen Kunto piti paini- ja nyrkkeilyharjoituksia. Talossa pidettiin myös joukkoröntgenkuvauksia, joilla seulottiin keuhkotuberkuloosia väestöstä. 1956 saatiin sähköt, ja samana vuonna hankittiin elokuvakone. Sitä hoiti Vilho Mikkonen, myöhemmin Eino Paananen. Elokuvien suosiota kuvaa se, että vuonna 1957 elokuvissa kävi 18 148 katsojaa. Väkeä oli kunnassa tuohon aikaan 4754.

1980-luvun alkupuolella taloa peruskorjattiin, laitettiin mm. peltikatto ja seinät peitettiin mineriittilevyillä. Huvitoiminta hiipui vähitellen, ja 2004 talo myytiin yksityiselle.

Historia

Työväentaloa oli puuhattu Keiteleelle jo 1900-luvun alkupuolella. Silloinen työväenyhdistys oli hankkinut jo rakennustarvikkeita, mutta rahapulassa joutui myymään ne kunnalle 1910. Uudestaan talohanke virisi, kun 1931 oli perustettu sosialidemokraattinen työväenyhdistys.

Ensimmäinen Työväentalo valmistuikin 1932, mutta se tuhoutui tulipalossa 1940. Palon syytä ei saatu selville.

Nykyisessä Työväentalossa on ollut monenlaista toimintaa myös yksityisen omistuksen aikana. On mm. vietetty syntymäpäiviä, pidetty kirpputoria ja myyty huonekaluja, onpa talossa ollut matelijanäyttelykin.

Seuraavaksi siirrytään satamaan, joko rantapolkua pitkin talviuintipaikan vierestä, tai Pikonmäentien ja Laituritien kautta.

Pysähdys 8 Satama SATAMA, LOSSIT JA SILLAT

Nykyiset satamarakenteet - laiturit, vesillelaskupaikka ja aallonmurtajat - on rakennettu 1990-luvun alkupuolella. Sitä ennen oli useiden vuosikymmenten aika, jolloin tässä oli pelkkä hiekkaranta eikä laivalla voinut rantautua muuante kuin Meijerin rantaan. Aiemmin kummallakin osuuskaupalla, jotka sijaitsivat molemmin puolin nykyistä Laituritietä, oli rannassa makasiini ja laivalaituri. Ne olivat käytössä vielä 1950- ja 60-lukujen vaihteessa, mutta sittemmin huonokuntoisina purettiin. Tämä alue on kuitenkin ikaikainen rantautumispaikka, johon on tultu Nilakkaa pitkin arkisille asioille tai kirkkoon. Keiteleellä onkin säilynyt suora ja selkeä polku rannasta kirkkoon. Sellaiset ovat monella paikkakunnalla hävinneet rakennusten alle.

1891 valmistui maantie Viitasaarelta Pielavedelle, ja piti järjestää mahdollisuus Nilakan ylitykseen myös hevosella. Niinpä tähän rantaan tuli soudettava lossi, johon mahtui kerralla kolme hevosta ajoneuvoineen. Myöhemmin lossin voimanlähteeksi saatiin molemmille puolille moottoriveneet.

1930 valmistui työttömyystöinä Pankkisilta vastarannan ja Vuohisaaren, nykyiseltä nimeltään Lossisaaren, välille. Lossiliikenne siirtyi saaren ja kirkonkylänpuoleisen rannan välille. Tämä lossi kulki vajereitten varassa, ja sitä vedettiin kapuloilla. Moottorikäyttöinen lossi saatiin 1959.

1969 valmistui Vuonamonsalmen silta, ja vuonna 2013 sen viereen kevyen liikenteen silta, joka on nykyisin lenkille, uimaan tai muuten vain Lossisaaren menijöiden sekä Nilakan itäpuolen asukkaiden ahkerassa käytössä.

Tarinat

Kapulalossin aikaan lossia hoiti Lossaer-Lassi, entisen lossarin ja suutarin, Vuonamon Hemmingissä asuneen Pekka Paanasen poika. Lossarin perhe asui punaisessa talossa aivan lossin vieressä. Kapuloita lossin vetämistä varten oli useita, ja kyydittävät vetivät lossarin apuna. Lossari yleensä odotti, että väkeä kertyi jonkin verran ja mielellään muutama auto, ennen kuin lähti viemään yli. Niinpä pieni koulusta palaava tyttö saattoi joutua odottamaan lossia joskus tunnin, ehkä enemmänkin. Rannalla oli tosin veneitä, joilla sai soutaa salmen yli, mutta yksin ja tuulella se oli tietenkin hankalaa. Yöaikaan

lossin sai hälyttää pyörittämällä kampea, joka sijaitsi pienessä kaapissa lossilaiturin vieressä.

Noustaan sitten Laituritietä aukiolle, joka oli ennen kirkonkylän ydinkeskustaa..

Pysähdys 9 Entinen kauppakeskittymä ja kunnantalot

KEITELERANTA, KUNNANTALOT JA MUITA RAKENNUKSIA

Keiteleranta

Rakennettiin OTK-laisen, vuonna 1907 perustetun Keiteleen Osuuskaupan myymäläksi. OTK oli vasemmistolaisesti suuntautunut osuuskauppaketju, jonka vastinparina porvarillisella puolella oli SOK, nykyinen S-ryhmä. Keiteleellä näiden kilpailevien osuuskuntien myymälät sijaitsivat vastakkain nykyisen Laituritien molemmin puolin.

Myymälärakennus kehittyi vaiheittain. Ensimmäinen osa rakennettiin 1936. Katutasossa oli myymälä, kellarissa limonaditehdas ja yläkerrassa asuntoja. 1938-39 rakennettiin järven puolelle kahvila, jonka kellarissa oli leipomo. Sota-aikaan siellä leivottiin mm. niin sanottua talvisodan leipää, jota lähetettiin rintamalla oleville sotilaille. 1957 erilliset rakennukset yhdistettiin ja kahvilan yläpuolelle rakennettiin asuinkerros. Yläkertaan tuli myös kaupan kangasosasto, jonne noustiin rappusia pitkin eteisestä.

1980 Keiteleen Osuuskauppa fuusioitui kuopiolaiseen Osuusliike Kallaan, joka lopetti Keiteleen myymälän 1982. Rakennus saneerattiin, ja hotelli Keiteleranta aloitti 1983 hotellitoiminnan, joka jatkui juhannukseen 2012. Keiteleen kunta osti rakennuksen Eläkkeensaajien keskusjärjestöltä 2015. Siinä toimi SPR:n järjestämä turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskus joulukuusta 2015 toukokuun loppuun 2016. Sen jälkeen talossa on ollut vain satunnaista toimintaa. Nykyisin se on täysin poissa käytöstä. Rakennus on suojeltu.

Tarinat

Keiteleen Osuuskaupalla oli aikoinaan pihan puolella sikala ja teurastamo. Niinpä saattoi tapahtua, että Osuuskaupan kahvilassa työskentelevän nuoren tytön toimenkuvaan kuului, että hän välillä puki navettatakin päälleen, kävi ruokkimassa siat ja palasi taas kahvilahommiin. Eläimet toimitti pois päiviltä ja kauppaan Urho Leinonen, legendaarinen teurastajapersoona, joka todella osasi työnsä ja oli siitä innoissaan. Kaupan teurastamossa toimimisen ohella Urho kulki teurastamassa pitkin pitäjää, polkupyörällä ja salkku pyöränsarvessa. Monesti hän saattoi olla taloissa yötäkin. Urhon mukana kulki talosta taloon myös paljon tietoja ihmisten asioista. Lihasta osa saattoi mennä myyntiin, osa talon omaan käyttöön.

Tossavaisenkulma

Rakennettu 1987 alun perin leipomoksi. Talossa on toiminut useita yrityksiä. Nykyisin siinä on mm. kansalaisopiston tiloja, tilitoimisto ja Pielavesi-Keitele -lehden toimipiste. Talo on saanut nimensä siitä, että samalla paikalla sijaitsi aikoinaan Johannes eli Jussi Tossavaisen perinteikäs sekatavarakauppa. Jussi Tossavainen työskenteli kaupassa vielä yli 90-vuotiaana. Toiminnasta vastasi tuolloin veljenpoika Matti Tossavainen.

Historia

Aukion luoteiskulmassa, nykyisen kävelytien ja kukkaistutusten kohdalla oli yksi neljästä päivittäistavarakaupoista, Tenhun kauppa, jonka omisti Hannes Tenhu. Tenhun kauppa paloi eräänä talviyönä 1961. Tenhun kaupan takana oli rakennusten rykelmä, johon kuului Keiteleen Osuuskassa (nykyinen Nilakan seudun Osuuspankki), sekä kahvila ja kampaamo. Rakennusten välissä oli ahdas sola, jonka läpi vaivoin mahtui kulkemaan.

Aukion eteläsivulla ovat pitkiä aikoja olleet Apteekki ja Säästöpankki. Aikoinaan ne olivat rinnakkain ylhäällä rinteessä pitkien portaiden yläpäässä. Myöhemmin rinteeseen tuli ravintola Puikkari, jota ei enää ole. Ei ole Säästöpankkiakaan, mutta Apteekki on Säästöpankin entisissä tiloissa katutasossa.

Kunnantalot

Nykyinen kunnantalo on entinen kauppa. Se on rakennettu SOK-laisen Keiteleen Uuden Osuusliikkeen myymäläksi. Ensi alkuun paikalla ollut myymälärakennuksen puinen osa on purettu. Myöhemmin talossa toimi Spar-kauppa ja se oli sen jälkeen pitkään tyhjänä ja tilapäiskäytössä, kunnes saneerattiin kunnantaloksi 2017.

Entinen kunnantalo on vielä pystyssä mutta käyttökiellossa. Se on rakennettu 1961. Talossa tehtiin remontti 2010-luvulla, jolloin mm. ilmastointi uusittiin. Sisäilmaongelma ei ratkennut, vaan paheni, ja kunnan toiminnot siirrettiin sieltä pois 2017.

Kunnan toimintoja varten 1960-luvulla rakennettuun kokonaisuuteen kuuluu vielä kaksi ns. Rantataloa, jotka valmistuivat 1965. Niissä oli asuntoja kunnan toimihenkilöille sekä hammaslääkärin ja eläinlääkärin vastaanotot. Myöhemmin niihin sijoitettiin kunnan eri sektorien toimintaa. Nyt myös Rantatalot ovat tyhjillään ja odottavat purkua.

Historia

Keiteleen ensimmäinen kunnantalo oli rinteessä nykyisen Osuuspankin talon takana. Se oli punainen hirsirakennus, rakennettu 1899. Se toimi kunnantalona yli 60 vuotta. Talo purettiin 1963.

Tarinat

- Kunnantalolla on Pauli Paanasen tekemä tumma puinen reliefi vanhasta kunnantalosta. Pauli kutsuttiin Keitele-Seuran kunniajäseneksi seuran ensimmäisessä syyskokouksessa syksyllä 2014. Kokous pidettiin silloisella kunnantalolla valtuustosalin peräosassa ison pöydän ääressä. Pauli kiinnitti huomion veistämäänsä kuvaan, joka oli hyllyssä häntä vastapäätä. Hän sanoi, että tuo on huono paikka, eihän tuo tuosta näy mihinkään. Täytyy saada sille parempi paikka. Asia tuli kunnan tietoon, ja se luvattiin hoitaa. Silti Paulin reliefi pysyi hyllyssä kunnantaloon muuttoon asti.
- Keiteleen kotiseutuyhdistys oli pitänyt viimeisen kokouksensa 1989. Kun vanhan, edelleen rekisterissä olleen yhdistyksen raunioille ruvettiin rakentamaan uutta, Pauli oli viimeinen linkki entisen ja uuden välillä. Edellä mainitussa kokouksessa, jossa hänet valittiin kunniajäseneksi, hän antoi Keitele-Seuralle henkiseksi testamentiksi neuvoja:
Pitäkää tulta yllä. Olkaa kärsivällisiä, arvostelijoita riittää. Perustakaa jaostoja.

MATKAN VARRELLA

Tori, torikiinteistö ja yrittäjäpatsas

Keitele sai torin 1998. Paikalliset yrittäjät ajoivat soraa, ja kuntaan työllistetty Tarmo Siekkinen latoi kivet. Lähes joka lauantai kesä-heinäkuussa on torilauantai, jolloin vuoron varannut yhdistys tarjoaa tuotteitaan, yleensä ainakin kahvia ja lettuja, ja voi järjestää jotain ohjelmaa. Hannulan peruna myy päivittäin perunoita, mansikoita ja kasviksia satokauden alusta heinäkuun loppuun. Myös kirpputorimyyjiä ja muualta tulevia kauppiaita on silloin tällöin. Tavallisina kesinä pidetään myös Keitele-päivä sekä markkinat. Esiintymislava rakennettiin 2019. Kunnan täyttäessä 140 vuotta torille ja sen ympäristöön valmistui yhteisötaideteos viitasaarelaisen taiteilija Jaana Bombinin johdolla. Mukana toteutuksessa oli noin 300 kuntalaista.

Torikiinteistö valmistui entisen huonokuntoisen linja-autoaseman tilalle vuonna 2000. Siinä toimii ravintola Rantakulma.

Keiteleen yrittäjät hankkivat torille yrittäjäpatsaan vuonna 2003, kärkipuuhamiehenä Sepa Oy:n Seppo Ahonen. Patsaan on veistänyt viitasaarelainen Heikki Räsänen. Ylimpänä on Y-kirjain, josta vesi virtaa. Se symboloi Keiteleen yrittäjyyttä, josta virtaa tuotteita maailmalle.

Lääkärintalo

Lääkärintalo valmistui 1930. Rakennuksen eteläpäädyssä oli kunnanlääkäriin asunto, pohjoispäässä vastaanottotilat. Lääkäriin vastaanotto toimi talossa 1970-luvun lopulle saakka. Rannassa on edelleen jäljellä Lääkärintalon vanha sauna.

Vastaanoton loputtua myös vastaanottotilat muutettiin asunnoksi, ja asunnoissa on ollut ainakin ajoittain vuokralaisia näihin asti. Talossa toimi myös ryhmäpäiväkoti, ennen kuin päiväkotinäköinen lisäosa Nappi valmistui 2014.

Keväällä 2020 kunta on päättänyt antaa Lääkärintalon kylätaloksi kuntalaisten käyttöön. Kesällä 2020 siihen tehtiin kattoremontti. Kun etäkouluvaihe loppui keväällä 2020 ja tarvittiin hajautettuja koulutiloja, koulua pidettiin myös Lääkärintalolla

Tarinat

Antti Tuurin kirjassa Ikitie Lapuanliikkeen miehet ottavat päähenkilön kiinni ja muiluttavat Neuvostoliiton rajalle. Matkalla on useita pysähdyksiä, yksi niistä Keiteleellä. Todennäköisesti paikka, jonka pihassa käydään, on Lääkärintalo.

Itsenäisyyden kuusi

Äyräpäntietä pappilaa lähestyttäessä on entisellä pappilan pellolla kaksi vuonna 2012 rakennettua kunnan vuokrataloa. Niiden välissä on Itsenäisyyden kuusi, joka on istutettu Suomen 50-vuotisjuhlavuonna 1967.

Historia

Rivitalojen takana on seurakunnan viranhaltijoita varten rakennettu talo, jossa aiemmin asui kanttori. Sen vieressä samansuuntaisesti oli uusi pappila, joka on jo purettu. Molemmat talot valmistuivat 1966. Ne oli suunnitellut kunnanrakennusmestari Arvo Kontinen.

Pysähdys 10 Vanhan pappilan piha

VANHA PAPPILA, VÄENTUPA JA ANKKURINAPPI

Vanha pappila

Olemme Keiteleen talon eli pappilan pihalla. Keiteleen tila, jonka maista oli aikoinaan lohkaistu kirkon ja hautausmaan tontti, ostettiin pappilan puustelliksi 1880, ja alettiin rakentaa puustellitalle soveltuvia rakennuksia. Ensimmäisenä valmistui navetta 1885. Se oli jokseenkin nykyisen punatiilisen kerrostalon kohdalla. Ehkäpä siitä syystä tämä Keiteleen ensimmäinen kerrostalo sai nimen Puustelli. Pappilan päärakennus, vanha pappila, valmistui rakennuksista viimeisenä 1890. Se on ainoa tilan rakennuksista, joka on vielä pystyssä. Se toimi papin virka-asuntona vuoteen 1965. Rakennus on suojeltu.

Historia

Pappila-käytön jälkeen rakennus saneerattiin asunnoiksi ja siinä asui useita perheitä. Parin vuosikymmenen kuluttua havaittiin sisäilmaongelma, asuminen loppui ja lattioita purettiin niin että rakenteet tuulettuvat. Kunta osti rakennuksen seurakunnalta yhdellä markalla 1991.

Keitele-Seuralla on vuokrasopimus pappilasta vuoteen 2030 asti. Kunta haki 2014 Elykeskukselta avustusta saneerauksen suunnitteluun. Keitele-Seura teetti suunnitelman rantasalmelaisen Vanhoo ossoo -yrityksen arkkitehdillä Maria Luostarisella ja maksoi avustusehtojen mukaisesti puolet kustannuksista. Kesällä 2020 seura teetti Kalle Nakarin Kalle-yrityksellä apusiltoja liikkumisen helpottamiseksi rakennuksen sisällä.

Keitele-Seuran ja nuorisovaltuuston talkoolaiset raivasivat ja siivosivat keuhällä 2020 pappilan alapuolella olevaa, pahasti pusikoitunutta rantametsikköä, jossa on monipuolinen lehtokasvillisuus. Nyt metsään vie polkuja, joita pitkin pystyy kulkemaan.

Tarinat

Rovasti Kärävän aikaan 1950-luvulla pappilassa oli pari vuotta kotiapulaisena Liisa Helppolainen (nyk. Laukkanen, s. 1932). Hänen tehtäviinsä kuului tavallisten taloustöiden lisäksi myös rovastin avustamista, kun tämä sunnuntaiaamuna pukeutui jumalanpalvelusta varten. Luonnollisesti Liisa monesti myös tuli käyneeksi vastapäisessä talossa, jossa tilanhoitajaperhe asui. Kävi niin mukavasti, että sieltä löytyi Liisalle aviomies, tilanhoitajaperheen poika Teuvo Laukkanen.

Liisa ja Teuvo perheineen ovat päätyneet asumaan Lohjalle, mutta heillä on edelleen lomapaikkana pappilan naapurissa oleva entinen Monosen talo, jonka Laukkaset hankkivat kodikseen lähtiessään pappilasta. Liisa tyttärensä Arja Teivastenahon kanssa on lomaillessaan sattunut pari kertaa kulkemaan ohi kun pappilassa on ollut talkoot tai kesäkirppis auki. Liisalta on saatu arvokasta tietoa pappilan historiasta.

Väentupa

Nykyisen parkkipaikan kohdalla sijainnut, viime aikoinaan Väentupana tunnettu rakennus valmistui 1898 pappilan tilanhoitajan asunnoksi.

Maanviljelyn loputtua ja tilanhoitajan muutettua pois rakennus saneerattiin seurakuntataloksi 1962. 1960-luvun lopulla siellä pidettiin myös koulua ennen keskikoulurakennuksen valmistumista.

Vuonna 1973, kun laki velvoitti kuntia järjestämään päivähoiton, taloon perustettiin päiväkotikiukaan. 1991 kunta osti rakennuksen ja siellä alkoi toimia kehitysvammaisten päivätoimintakeskus vuoteen 1998 asti jolloin Wanhan Meijerin saneeraus valmistui.

Tämän jälkeen talossa oli monenlaista toimintaa, mm. työttömien yhdistyksen kirpputori ja Mummon kammari, kunnes Väentupa värikkäiden vaiheiden jälkeen, monien kunta-laisten suureksi murheeksi, mutta myös muutamien iloksi 2015 purettiin ja hirret siirrettiin muualle.

Tarinat

- Myös Antti Keränen oli tarjonnut tilaansa Salmelaa puustelliksi. Kirkonkokouksessa 18.1.1879 se päätettiin ostaa. Parin päivän perästä kokoonnuttiin Kaivomäelle tekemään kauppakirjaa, mutta paikalle tuli vain Keräsen ja Kaivomäellä asuneen pappi Malmgrénin lisäksi vain yksi viidestä muusta henkilöstä, joiden piti tulla kauppaa tekemään. Wellamo Paananen kirjoittaa tilanteesta kirjassa Keiteleeseen kirkko 100v.: ”Antti Keränen pyysi heti seuraavana sunnuntaina kuuluttamaan, että ”hän epuuttaa tykkänään talon kauppansa kuin myöskin Keiteleeseen piirin asioitsian viran tältä vuodelta.”
- 1927 syntynyt Ahti Korhonen Pielaveden Länsi-Säviältä oli käynyt Väentuvassa kanttori Raitalan pitämää rippikoulua. Pojat eivät halunneet laulaa virsiä, jolloin Raitala sanoi, että jos te ette laula, en minäkään laula. Tilanhoitajana oli siihen aikaan Jussi Varis. Muitakin poikia oli rippikouluuissa samalta kylältä, ja pitkämatkalaisina he saivat olla isossa tuvassa yötä. Rippikouluun haluttiin Keiteleelle, koska matka on paljon lyhyempi kuin Pielaveden kirkolle.

Ankkurinappi

Päiväkotikiukaan Ankkurinappi valmistui 1993. Suunnittelijana oli arkkitehtitoimisto Kaj Michael.

Nimi on alusta asti ollut Ankkurinappi, mutta 2014 valmistunutta lisäosaa sanotaan nykyään Napiksi. Nimi tuntuukin sopivalta, sillä siellä ovat lapsista nuorimmat.

Historia

Nykyisen päiväkodin paikalla, pihan pohjoissivustalla, oli pappilan aittarivi, johon kuului myös käymälä eli huussi.

Seuraavaan kohteeseen Rajakivelle pääsee polkua pitkin uimarannan kautta tai Äyräpäntietä ja leikkikentän vierestä.

Pysähdys 10 Rajakivi Nilakan rannassa

RAJAKIVI

Rajakivi on 1780-luvulla käyttöön otettu rajamerkki, joka osoittaa Äyräpään ja Vuonamon kylien rajan. Se on myös toiminut ja toimii yhä maamerkinä järvellä liikkujille.

Kivi on tunnettu niin sanotusta valapaton viivasta, jonka kaltaisia on useilla muillakin paikkakunnilla. Valapaton on veden korkeutta osoittava merkki vuodelta 1899. Tuona vuonna vedet olivat runsaslumisen talven jälkeen harvinaisen korkealla. Samana vuonna oli annettu Helmikuun manifesti, jolla rajoitettiin suomalaisten perustuslaillisia oikeuksia. Siksi Venäjän keisarin Nikolai II:sen katsottiin olevan valansa rikkoja eli valapatto. Sortokausi alkoi.

Risti ja vuosiluku 1903 muistuttavat onnettomuudesta, jolloin Viinikkalasta lähdettiin pyhäkoululaisten juhlakirkkoon pienellä veneellä. Koska sää oli tyyni ja suurin osa lähti-jöistä lapsia, veneeseen otettiin 13 ihmistä. Matkalla nousi myrsky, ja Salmensyvässä, nykyisen sillan paikkeilla, aalto vyöryi veneen yli. Salmelasta tultiin, apuun ja seitsemän veden varaan joutunutta saatiin pelastettua. Kuusi matkalaista hukkui. Jumalanpalvelus kirkossa keskeytettiin.

Rajakivi suojeltiin 2014 ja merkittiin 2015 muinaismuistoreksiteriin. Tämän jälkeen sen ympäristöä on raivattu ja rakennettu pengerrys, jolta pääsee katsomaan merkintöjä järven puolelta. Aloitteen suojeluun tekivät Mirja Pasanen ja Jouko Liimatainen.

Historia

Kiveen on hakattu myös tulvakorkeus 1981. Vesi oli siloin 51 senttimetriä valapaton viivaa alempana. Merkintä vuodelta 1907 tarkoittanee matalaa vedenkorkeutta. Silloin vesi oli 76 cm alempana kuin 1899.

Syksyllä 2019 vesi oli historiallisen matalalla. Vedenpinta oli 140 cm valapaton viivan alapuolella ja vesiraja kaukana kivistä. Vedenkorkeutta mittasivat Ville Ahonen, Kauko Jauhainen ja Jouko Liimatainen. Tilannetta kuvasi Kari Väisänen.

Seuraavaksi noustaän Äyräpäätietä Rauhamäelle eli Rähneenmäelle.

MATKAN VARRELLA

Rivitalon postilaatikoiden takana näkyy sotaanlähdon muistokivi. Se on paikalla, jossa ennen oli Suojeluskunnantalo, myöhemmältä nimeltään käyttötarkoituksen mukaisesti Seurojentalo.

Kivessä on teksti:

*Tältä paikalta lähtivät Keitelelen puolustajat
talvi- ja jatkosotaan 1939-1940 1941-1945
30.11.1987*

Seuraava etappi on kävelytiellä. Käänny Äyräpäätieltä oikealle ennen vanhusten rivitalon päätyä ja jatka parikymmentä metriä.

Pysähdys 12 Vanhustentalojen ja kerrostalojen alue, kävelytie PAPPILAN PELLON LAIDALTA

Tässä sitä katsellaan pappilan kaunista viljapeltoa. Ja komea navetta on tuossa vasemmalla mäellä.

Pappilan pelto alkoi muuttua 1970-luvulla, kun kuntaan luotiin teollisia työpaikkoja. Työntekijöitä tuli perheineen; erityisesti farkkutehdas käytti naistyövoimaa, ja naisia lapsineen muutti Keiteleelle. Vuokra-asuntoja ei kunnassa ollut, ja niitä alettiin kiivaasti rakentaa: ensin yksi Hakatalo, sitten toinen ja kolmas jo vuonna 1975. Ja neljäs ja viideskin tuossa Alavantielle päin. Niitä edelsi tuo punainen Puustelli, ihan oikea asunto-osa-
keyhtiö ja kerrostalo.

Mutta ei vanhuksillekaan ollut asuntoja. Savolan 1950-luvulla rakennettu vanhainkoti noin 6 kilometrin päässä keskustasta pullisteli asukkaista, joilla ei ollut asuntoa. Viisas kunnan johto aloitti vanhusten vuokra-asuntojen rakennuttamisen.

Perustettiin Vanhustenkotiyhdistys, joka keräsi rahaa ja puutavaraa alkupääomaksi. Kymmenessä vuodessa syntyi noin 60 vanhuksille ja muille eläkeläisille tarkoitettua asuntoa. Yhteistyö on voimaa: kunta kaavoitti pappilan pellot asunnoille ja seurakunta myi tai vuokrasi tontit. Kerrostalojen lisäksi 1990-luvun kuluessa rakennettiin joukko omakotitaloja ja viimeiseksi vanhustyön keskus Mutkatielle.

Keiteleläiset ovat aika itsepäistä väkeä, joten käytetystä oikopolusta virkamiehet ovat joutuneet kehittämään kävelytien - jota parhaillaan kävelemme - läpi asutusalueen.

Mutkatietä päästään kirpputorille ja siitä Alavantietä viimeiseen pysähdyspaikkaan.

MATKAN VARRELLA

Mutkatien ja Alavantien kulmassa on Keiteleen Helluntaiseurakunnan omistama kirpputori. Aiemmin, ennen automaattivälitteisiä puheluita, talossa on ollut puhelinkeskus.

Pysähdys 13 Alavantien päässä niityn kohdalla “ESSO”, “TYYNEN PYSÄKKI” JA VAATEHALLI

Korjaamo niityn, “Tenhun tontin” takana “Esson tontilla”

Oikealla olevaa niittyä sanotaan joskus Tenhun tontiksi. Oikeasti se on seurakunnan maata, pappilan entisiä maita sekin. Viime vuosina Keitele-Seura tai jokin muu yhdistys on tehnyt alueelle muutaman heinäseipään kesämaiseman koristeeksi. Pörriäiset kiittävät, sillä luonnonkukkakasvusto on runsastunut ja monipuolistunut.

Niityn takana näkyy rakennus, jossa on autokorjaamo ja kahvio. Se on samalla tontilla, jossa aikoinaan oli Keiteleen ensimmäinen huoltoasema, legendaarinen Esso. Sen perusti Eemil Tikkanen, “Esson Emppo”. Nykyisin autoja huoltaa Kari Saastamoinen. Rakennuksessa on myös kahvio ja mm. passikuvien ottopiste. Polttoainejakelua hoitaa toinen yritys.

Historia

Aukion tämänpuoleisessa päässä oli 1960- ja 1970- lukujen paikkeilla Keiteleen ensimmäinen varsinaisesti vuokralaisia varten rakennettu talo. Se oli kolmikerroksinen ja sen omisti Hannes Tenhu. Siitä on jäänyt nimitys Tenhun tontti.

Tarinat

- Tikkasen perhe asui punaisessa omakotitalossa Esson naapurissa tien toisella puolen. Kun talon lähelle uusien liikennejärjestelyjen myötä tuli linja-auto-pysäkki, se sai talon emännän Tyne Tikkasen mukaan kansan suussa nimen Tyynen pysäkki, jolla nimellä se edelleen tunnetaan.
- Huoltoaseman tällä puolella olevaa tietä, nykyistä Lossitietä, pitkin kulki ennen kaikki liikenne Keiteleeltä pohjoiseen ja itään. Paikkaa sanottiin Esson mutkaksi. Matkat esimerkiksi Kuopioon tehtiin ennen useimmiten linja-autolla, ja mukana oli, kuinkas muuten, evästä: voileipiä tai ehkäpä suorastaan kalakukko. Linja-autostasemalta (nykyisen Rantakulman luota) on matkaa Esson mutkaan parisataa

metriä, mutta sanottiin, että Esson mutkassahan niitä eväitä tietenkin kuuluu ruveta syömään.

VAATEHALLI

Rakennus on valmistunut 1950.

Suunnitellut ja rakennuttanut keiteleläinen, Amerikassakin käynyt maalari Juho Laine. Laineen uskotaan saaneen Amerikasta vaikutteita taloon, jossa on mm. kattoikkuna ja erikoisen malliset ulko-oven ikkunat. Rakennus on suojeltu.

Rakennuksen alakerta on liiketilaa. Yläkerrassa on asunto.

Vuosien saatossa talo on ollut monenlaisessa käytössä. Siinä on toiminut mm. posti, puhelinkeskus, koneliike, parturi ja tilitoimisto. VAATEHALLIN nykyinen kauppias Hannu Nivamo osti vanhempiensa Yrjö ja Leena Nivamon kanssa talon, ja he perustivat VAATEAITTA -nimisen vaate- ja kenkäkaupan. Nykyisen nimen kauppa sai yritysjärjestelyjen yhteydessä 1981. Talossa toimii nykyisin myös Sirkka Myyryläisen kirpputori ja ompelupalvelu.

Historia,

Talon erikoiset ovi-ikkunat on tehnyt Pauli Paananen verstaassaan.

Tarinat

Ihmiset olivat ennen vanhaan ehkä hiukan kateellisia varakkaalle Amerikan-kävijälle Juho Laineelle, koska vitsailivat, että Laine-Jussi on piirtänyt ikkunoihin omien tossujensa pohjat.

Kierros on päättynyt. Keiteleentien yli ja Koulutietä pitkin päästään lähtöpaikkaan kirjastolle. Kiitos osallistumisesta.

Työryhmä: Silja Kaalimaa, Anna Maija Kekki, Hilikka Nousiainen, Mirja Pasanen, Eeva Rätty, Sirpa Tyni, Jaana Väisänen ja Kari Väisänen.